

ZBORNÍK

**SLOVENSKÉHO
NÁRODNÉHO
MÚZEA**

**ANNALES
MUSEI
NATIONALIS
SLOVACI**

**ARCHEOLÓGIA
20**

**ROČNÍK
C IV – 2010**

ZBORNÍK

SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

C IV – 2010

ARCHEOLÓGIA

20

Redakčná rada

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (predseda), PhDr. Beata Egyházy-Jurovská,
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Doc. PhDr. Dušan Čaplovič, DrSc., PhDr. Štefan Holčík,
CSc., PhDr. Vladimír Turčan, PhDr. Ladislav Veliačik, DrSc.

Zostavovateľ

PhDr. Vladimír Turčan

Autori fotografií: Radoslav Čambal, Miroslava Daňová, Igor Choma

Autori kresieb: Igor Bazovský, Radoslav Čambal, Zdeněk Farkaš,
Lucia Hlavenková, Jana Hritzová, Anita Kozubová, Peter Šimčík

Mapový podklad: Martin Bartík

Preklad do nemeckého

a anglického jazyka: Mgr. Jana Kličová

Neprešlo jazykovou úpravou

Layout, tlač: SINEAL, spol. s r.o., Bratislava

Vydalo: Slovenské národné múzeum - Archeologické múzeum, Bratislava 2010

Náklad: 400 kusov

© Slovenské národné múzeum - Archeologické múzeum, Bratislava 2010

ISBN 978-80-8060-254-3

OBSAH – INHALT

ŠTÚDIE

Zdeněk Farkaš: Medený sekeromlat zo Studienky	7
<i>Eine kupferne Schaftlochaxt aus Studienka</i>	10
Róbert Malček: Zvieracia plastika badenskej kultúry z Lieskovca	11
<i>Tierplastik der badener Kultur aus Lieskovec</i>	16
Juraj Bartík – Marcus Schreiner: Ein Bronzehortfund aus Gemeinde Lubá	17
<i>Hromadný nález bronzových predmetov z obce Lubá</i>	31
Lucia Hlavenková: Hradisko kultúry stredodunajských popolnicových polí v Marianke	
– 1. časť (typologicko-chronologická analýza)	33
<i>Die Höhensiedlungen der mitteldonauländischen Urnenfelderkultur in Marianka</i>	
– 1. Teil (Eine typologisch-chronologische Analyse)	44
Anita Kozubová: Hroby so železnými sekerkami na pohrebiskách zo staršej doby železnej	
v karpatsko-dunajskom priestore	47
<i>Gräber mit Eisenäxten auf früheisenzeitlichen Gräberfeldern im Karpaten-Donauraum</i>	65
Eva Kolníková – Branislav Kovár: Laténske mince v bratislavskom Podhradí	69
<i>Latènezeitliche Münzfunde aus der bratislavaer Vorburg</i>	73
Igor Bazovský – Miroslava Daňová: Antické pečatné prstene z Bratislavy-Rusoviec	75
<i>Antike Siegelringe aus Bratislava-Rusovce</i>	80
Miroslava Daňová – Radoslav Čambal – Vladimír Turčan: Súbor predmetov z bratislavského Hradného kopca	81
<i>Eine Kollektion von Gegenständen aus dem bratislavaer Burghügel</i>	88
Mário Bielich – Kristián Elschek – Peter Šimčík: Včasnostredoveké objekty z Chorvátskeho Grobu,	
miestnej časti Čierna voda	89
<i>Frühmittelalterliche Objekte aus Chorvátsky Grob, Ortsteil Čierna voda</i>	98
Július Vavák: Včasnostredoveké osídlenie v Pezinku	99
<i>Frühmittelalterliche Besiedlung in Pezinok</i>	111
Radoslav Čambal – Igor Choma: Románsky meč a hlavica meča z Bacúrova	113
<i>Ein romanisches Schwert und ein Knauf des Schwertes aus Bacúrov</i>	117
Juraj Malec: Drobné stredoveké fortifikácie na strednom Považí (12. stor. – pol. 16. stor.)	119
<i>Kleine mittelalterliche Fortifikationen im mittleren Waaggebiet (12. Jahrhundert – Mitte des 16. Jahrhunderts)</i>	136

KOLOKVIUM

Germánska keramika zo sídlisk záverečného horizontu svébskeho osídlenia
Germanische Keramik aus Siedlungen des Schlusshorizontes von swebisher Besiedlung

<i>Vladimír Turčan: Ôsmy ročník kolokvií k problematike germánskej keramiky.....</i>	<i>139</i>
<i>Achter Jahrgang der Kolloquien zur Problematik der germanischen Keramik</i>	<i>140</i>
<i>Ján Beliak: Germánske osídlenie v Štúrove a na dolnom Pohroní v staršej dobe rímskej.....</i>	<i>141</i>
<i>Germanische Besiedlung im Štúrovo und unterem Gran-Gebiet in der älteren römischen Kaiserzeit.....</i>	<i>148</i>
<i>Klára Kuzmová: Nálezy terra sigillata a jej napodobenín z germánskych sídlisk v Bíni</i>	<i>175</i>
<i>Funde von Terra sigillata und deren Nachahmungen aus germanischen Siedlungen in Bíňa.....</i>	<i>178</i>
<i>Vladimír Turčan: Osídlenie z doby rímskej v Bíni (stručný prehľad).....</i>	<i>179</i>
<i>Römisch-kaiserzeitliche Besiedlung in Bíňa (kurze Übersicht)</i>	<i>184</i>

HRADISKO KULTÚRY STREDODUNAJSKÝCH POPOLNICOVÝCH POLÍ V MARIANKE – 1. ČASŤ (TYPOLOGICKO-CHRONOLOGICKÁ ANALÝZA)

LUCIA HLAVENKOVÁ

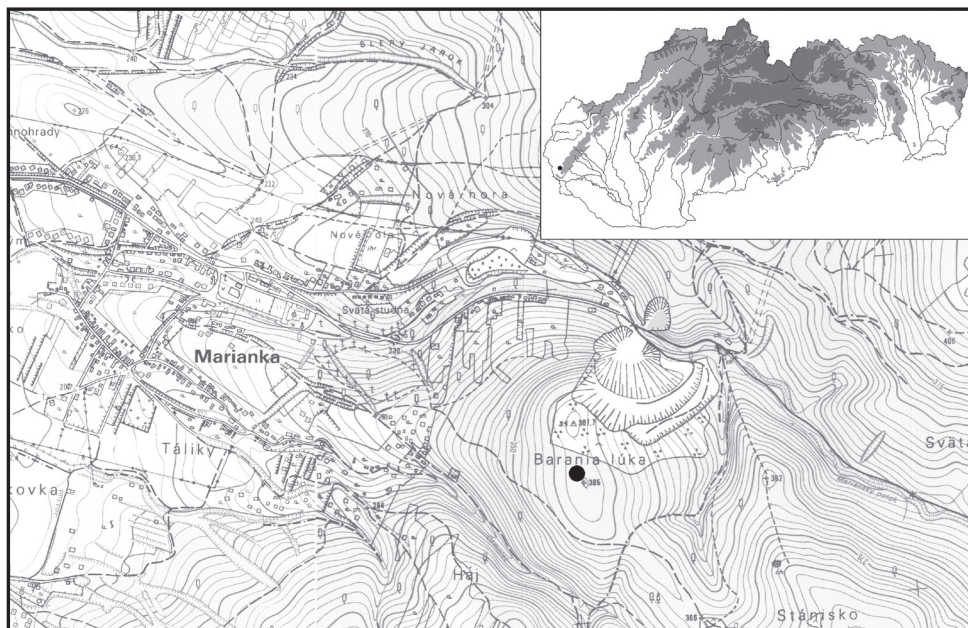
Keywords: Late Bronze Age, Middle Danubian Urnfield Culture, Hill fort, Typological-chronological analysis.

Abstract: This part of the study presents an assessment of the hill fort settlement at Marianka based on the typological-chronological analysis particularly of the ceramic record which was obtained during the 1986-1990 seasons. In order to define the date, various aspects influencing the dating criteria are considered. A conclusion was made regarding the site's date into the Late Bronze Age, leaving some issues surrounding the chronological concerns to remain open. In the context of the pottery a consideration of a continuous, yet less intensive and short-length settlement is briefly examined.

V rokoch 1986 – 1990 realizovalo Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum v Bratislave pod vedením J. Paulíka záchranný výskum v súvislosti s ťažbou a rozširovaním kameňolomu v bezprostrednej blízkosti lokality v Marianke (okres Malacky), v polohe Barania lúka (obr. 1). Výskum prebiehal na opevnenom výšinnom hradisku z mladšej doby bronzovej, ktoré sa rozprestiera na severovýchodnom výbežku Hraboviny v južnej časti Malých Karpát. Predložený príspevok nadväzuje na predchádzajúce snahy o uvedenie lokality do pozornosti odbornej verejnosti, ktoré viedli k čiastočnému sprístupneniu materiálu (Paulík 1996) a predbežnému vyhodnoteniu problematiky hradiska v kontexte s riešením fortifikačného zabezpečenia a mierou intenzity osídlenia (Bartík 1991; Paulík 1987; 1988; 1990; 1991; 1992; Veliačik – Romsauer 1994, 103 – 105). Cieľom tohto príspevku je stanovenie precíznejšieho kultúrneho a časového zariadenia osídlenia na základe typologicko-chronologického zhodnotenia najmä keramického materiálu, získaného v priebehu výskumných sezón 1986 – 1990. Súčasne sa pokúsime sledovať tendencie, ktoré by mohli naznačovať prítomnosť či pôsobenie kultúrne odlišného prostredia.

Vyhodnotenie materiálu

Analyzovaný materiál kultúry popolnicových polí z lokality pochádza z výskumu sídliskovej plochy a opevnenia, menšiu časť predstavujú nálezy zberového charakteru.¹ Prevládajúcu skupinu nálezov tvorí predovšetkým keramika, resp. keramické nádoby. Napriek značnej fragmentárnosti zachovaného keramického fondu možno v materiáli rozlíšiť základné keramické typy: misy, šálky, amfory a amforovité nádoby, hrnce a vázy.² Zvyšná časť keramických predmetov zahŕňa závažia, prasleny a pod. Niekoľkými nálezmi je doložená i prítomnosť kamenných predmetov. Kovové predmety boli v materiálnej náplni zastúpené len jedným nálezom, železným nožikom.

Obr. 1 Marianka – Barania lúka, okres Malacky (výrez z mapy: 44-22-11 a 44-22-12, M – 1: 10 000).

Misy

Z hľadiska kvantitívneho zastúpenia možno najväčší podiel v materiálnej náplni pripísať práve misám a miskovitým nádobám, v rámci ktorých umožnilo fragmentárne zachovanie rozpoznať tri hlavné tvarové formy: kónické misy s dovnútra vťahnutým okrajom, kónické formy s viac alebo menej klenutými stenami a fragmenty mis so široko roztvoreným ústím.

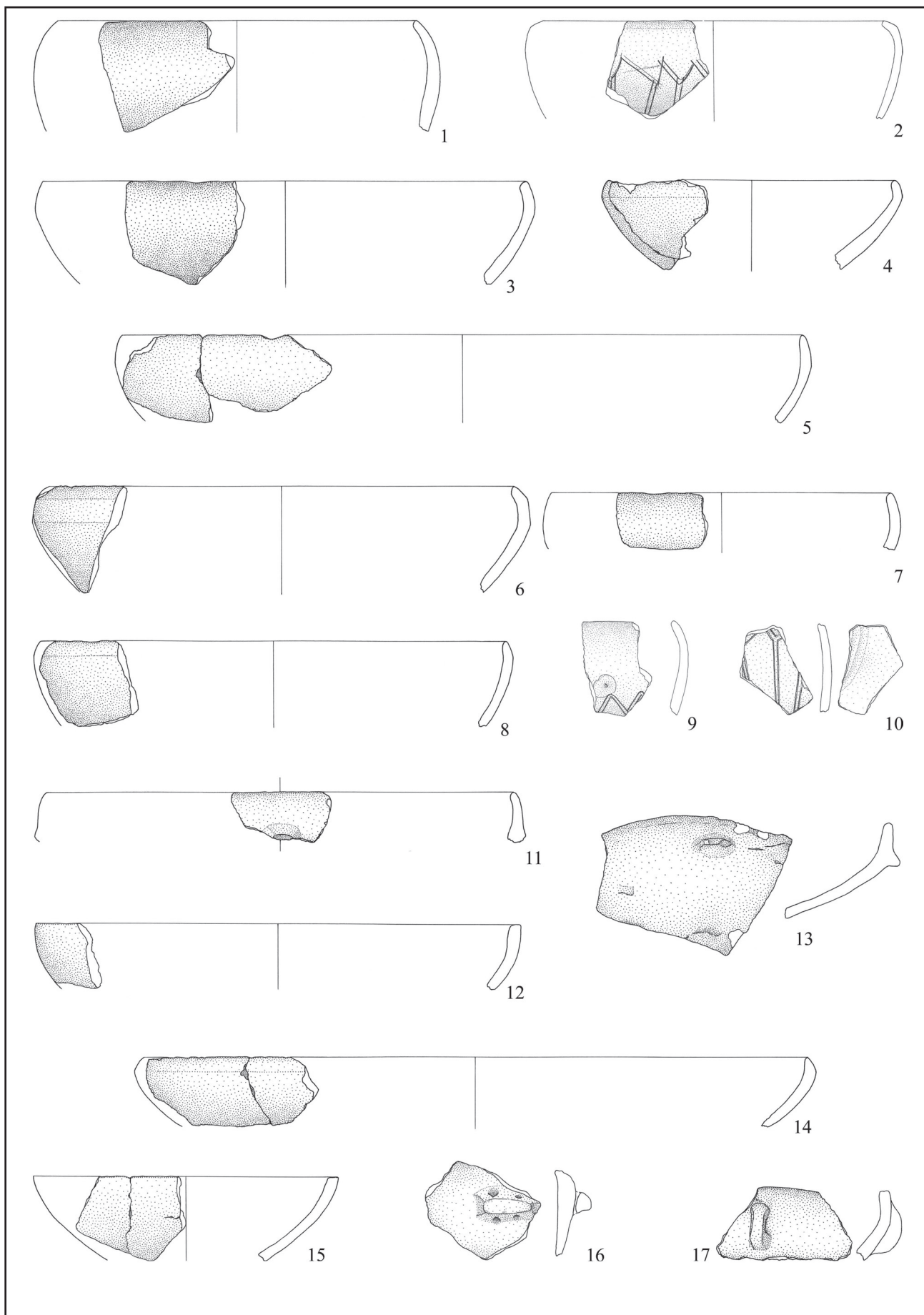
Najfrekvencovanejšiu formu spomedzi vymenovaných tvarov predstavujú kónické misy s dovnútra vťahnutým okrajom, kto-

rých detailnejšie typologické členenie je založené na výskyte viacerých aplikovaných typov výzdoby. Misy sa vyznačujú nielen rôznymi veľkosťami, ale rovnako aj tvarovou variabilitou prejavujúcou sa v prevedení, resp. v klenutí stien zdobených aj nezdobených variantov (Tab. I: 1, 3, 5, 7). Zo sledovaných výzdobných prvkov použitých pri úprave povrchu tohto typu misiek prevažovalo jednoduché alebo viacnásobné vodorovné hranenie okraja (Tab. I: 2, 4, 6, 8); menej často sa pristúpilo k aplikácii plastických prvkov – jazykovitých výčnelkov (Tab. I: 11), kde u jedného exemplára je doložené zvislé prevrtanie výčnelku párom otvorov (Tab. I: 16), alebo neprevrtaného ucha (Tab. I: 17). V niektorých prípadoch niesla vonkajšia strana misiek samostatne alebo súčasne s jedným z uvedených typov zdobená aj výzdobu v podobe štylizovaného hviezdicovitého ornamentu (Tab. I: 2, 9, 10). Zriedkavo nachádzanú vnútornú výzdobu tvoria u štylizovaným ornamentom zdobeného tvaru zachované žliabkované pásy z bližšie nedefinovateľnej výzdoby (Tab. I: 10). Zároveň sa v materiáli vyskytli i ploché varianty kónických misiek s dovnútra vtiahnutým okrajom, zdobené buď vodorovným hnaním (Tab. I: 14) alebo vodorovným dvojdielnym výčnelkom (Tab. I: 13).

Z chronologického aspektu nepredstavujú jednotlivé varianty spoľahlivý prostriedok pre datovanie a kultúrnu identifikáciu, keďže ich používanie môžeme sledovať počas širokého časového úseku. K zmieneným variantom môžeme nájsť analogické tvary na lokalitách stredodunajských popolnicových polí na celom území ich rozšírenia, pričom tieto formy sú doložené nielen v inventári predchádzajúceho obdobia mohylových kultúr, ale prežívajú aj do doby halštatskej (Kujovský 1994, 270n; Salaš 1997, 157). Výskyt vodorovného hranenia okraja na kónických misách s dovnútra vtiahnutým okrajom možno označiť za prejav starších celkov zahŕňajúcich už včasný stupeň stredodunajských popolnicových polí a ich najmladšie formy prežívajú do začiatku mladšej (podolskej) fázy (Salaš 1997, 157; Říhový 1966, 487). Určujúcou pre citlivejšie zaradenie je výskyt rytého štylizovaného hviezdicovitého ornamentu; napriek tomu, že hrubo prevedeným ornamentom zdobená kónická forma je sprievodným inventárom zaradená už do stupňa HA₁ (Oberbergern: Lochner 1994, 79, Taf. 18: 1), jeho uplatnenie je charakteristické pre prechodný velaticko-podolský horizont (stupeň HA₂/HB₁) a pre mladšiu (podolskú) fázu stredodunajských popolnicových polí (stupeň HB) (Kujovský 1994, 273). Podobná výzdoba sa zistila napr. na mise pochádzajúcej z hrobu na Devíne (stupeň HA₂/HB₁) (Harmadyová 2006, 25, obr. 2: c), z Vážan u Kroměříže (Říhový 1963, obr. 15: B1), na exemplári z hrobu v Brne-Obřanoch zo stupňa HB (Říhový 1966, 487, tab. 4E: 10) alebo zo Stillfriedu (Hellerschmid 2006, Taf. 12: 7). Umiestnenie výzdoby na vnútornej strane kónickej misy nie je bežným prejavom v kultúre stredodunajských popolnicových polí. Z pohrebiska v Chotíne II, z hrobu 114 datovanom do mladšej (podolskej) fázy, poznáme exemplár zdobený koncentrickými žliabkami v oblasti dna a hviezdicovitým motívom na vnútornej strane (Dušek 1957, 118, Tab. XXII: 1, 2); výskyt takto aplikovanej výzdoby sa spája s prejavmi z oblasti lužickej kultúry (Kujovský 1994, 273–274).

U kónických mís s viac alebo menej klenutými stenami možno v rámci tvarových tendencií pozorovať odlišnosti vo veľkosti jednotlivých nádob, v prevedení okraja ako aj v miere vyklenutia stien. Tvary tejto skupiny misiek predstavujú formy so strmými kónickými stenami (Tab. I: 15, Tab. II: 1) alebo misy s miernejším sklonom (Tab. I: 12, Tab. II: 2). Okraj bol v niektorých prípadoch vodorovne zrezaný (Tab. I: 12, 15). Väčšina identifikovaných tvarov je nezdobená, výnimku tvorí misa zdobená na vonkajšej strane rytou výzdobou v podobe štylizovaného hviezdicovitého ornamentu (Tab. II: 1) a dva fragmenty z dna miskovitej alebo šálkovitej nádoby s rytou hviezdou na dne (Tab. II: 3, 4). Používanie značiek na spodnej časti kónických misiek máme doložené napr. v Plaveckom Podhradí – Pohanskej (Paulík 1976, tab. LVII: 11), Thunau am Kamp (Kern 2001, Taf. 46: 1), depote z Drösingu (Kühtreiber 1994, Taf. 1: 3), na tvaroch na pohrebisku v Podolí (Říhový 1982a, Taf. 23: 15, 20, Taf. 24: 18), Burgschleinitz/1 (Lochner 1991, Taf. 20: 2), ale aj na kónických miskách s dovnútra vtiahnutým okrajom z Gaiselbergu (Kerchler 1958, Abb. 1: 1, 2), na kónickej šálke z pohrebiska v Burgschleinitz/1 (Lochner 1991, Taf. 13: 3) alebo na mise s esovitou profiláciou z Gobelsburgu (Lochner 1991, Taf. 46: 3); vo väčšine prípadoch tvorí výzdobu rytý, prípadne žliabkovaný kríž. Hore zmienené tvarové znaky však nemožno považovať za vyhovujúce kritérium pre bližšie chronologické a kultúrne zaradenie, keďže s miskami tohto typu sa stretávame nielen v nálezových celkoch stupňa HA, ale aj na lokalitách datovaných do stupňa HB (Lochner 1991, 302; Kern 2001, 19–20). Nádobu zdobenú štylizovaným hviezdicovitým ornamentom možno na základe vyššie spomenutých analógií týkajúcich sa výzdobného štýlu zaradiť do prechodného velaticko-podolského horizontu (stupeň HA₂/HB₁), prípadne do stupňa HB.

Misy so široko roztvoreným ústím reprezentujú zachované okrajové zlomky s viac alebo menej výrazne oblúkovito von vyhnutým okrajom, ktoré pravdepodobne predstavujú odlišné, ale z dôvodu nedostatku typologicky významných znakov, bližšie nešpecifikovateľné varianty. Z uplatnenej výzdoby, ktorú pozorujeme na vnútornej strane okraja, môžeme identifikovať pre tento tvar typické stvárnenie v podobe viacnásobného vodorovného hranenia (Tab. II: 10, 11), ale vyskytujú sa i formy bez výzdoby (Tab. II: 6 – 8, 12, 17) alebo zdobenie vnútorným šikmým hnaním u zlomku s mierne zvlneným okrajom (Tab. II: 5). Do tejto širšie poňatej kategórie možno priradiť aj okrajový fragment amfory či misy s presekávaným ústím a výrazne von vyhnutým okrajom, ktorý je z vnútornej strany vodorovne žliabkovaný (Tab. II: 13). Výzdoba v podobe šikmého hranenia na vnútornej strane okraja je zachytená napr. na fragmente misy z Plaveckého Podhradia – Pohanská (Tomčíková – Paulík 2006, tab. I: 19) alebo na amforovitých nádobách na Devíne (Plachá – Paulík 2000, 65, tab. I: 1, tab. III: 12), kde je tento výzdobný postup spájaný s technikou zdobená vyskytujúcej sa v čakanskej kultúre. Analógie k tvarom s vodorovným hnaním vnútornej strany okraja nachádzame napr. na sídlisku v Plaveckom Podhradí – Pohanská (Paulík 1976, tab. LIX: 19, tab. LX: 20, tab. LXII: 18); svojim stvárnením pripomínajú miskovité formy nižšieho, v spodnej časti zaobleného tela a s ostro nasadeným, von vyhnutým okrajom, pre ktoré je charakteristic-

Tab. I Marianka, okr. Malacky. Keramika kultúry stredodunajských popolnicových polí. M 1:3

ké širšie časové uplatnenie zaberajúce staršiu fázu stredodunajských popolnicových polí (vrátane včasného stupňa) po prechodný velaticko-podolský horizont (Paulík 1976, 135 – 136; Lochner 1991, 300; Říhovský 1966, 469). Nezdobené i zdobené fragmenty by mohli zároveň zodpovedať podobným miskovitým tvarom s telom baňatejšie formovaným, ktoré sú doložené napr. v Mikulčiciach alebo Burgschleinitz/2 (Salaš 1997, 158, Abb. 6: 3; Lochner 1991, 300, Taf. 24: 2, 25: 2); nevylučuje sa, v prípade zlomku s lievikovito von vyhnutým okrajom (Tab. II: 17) ani príslušnosť k inému tvaru miskovitých nádob (Burgschleinitz/2: Lochner 1991, Taf. 27: 3, Taf. 34: 5). Výskyt mís s ostro nasadeným, von vyhnutým okrajom je zaznamenaný od stupňov Baierdorf-Lednice (stupeň BD/HA₁) a prežívajú do počiatku mladšej fázy stredodunajských popolnicových polí (Salaš 1997, 158; Říhovský 1966, 483). Práve bližšie neumožnená špecifikácia tvarov v prípade zachovaných fragmentov komplikuje spoľahlivé zaradenie do spomenutého obdobia.

Šálky

Vo vyhotovení šálok a šálkovitých nádob, ktoré spoločne s misami patrili k najpočetnejšie zastúpeným keramickým tvarom v spracúvanom materiáli, môžeme na základe tvarovej diferenciácie rozlíšiť štyri hlavné varianty: formy s esovitou profiláciou, tvary s baňatým telom, pologulovité a kónické šálky.

Šálky s esovitou profiláciou sa vyznačujú výraznejším baňatým telom, relatívne krátkym hrdlom a viac alebo menej von vyhnutým okrajom. Miera esovitého prehnutia je variabilná a pohybuje sa v rozmedzí od ostrej (Tab. II: 18) po slabšiu (Tab. II: 16). Popri bezuchých tvaroch sa vyskytli i formy s pásikovým uchom nepresahujúcim okraj (Tab. II: 23). Zdobené varianty majú na rozhraní hrdla a tela, prípadne na maximálnom vydutí, umiestnenú výzdobu tvorenú prevažne meniacim sa počtom zväzkov vodorovných žliabkov či rýh (Tab. II: 9, 15, 16, 18, 19) alebo zriedkavo aj v kombinácii s drobnými vpichmi (Tab. II: 14). Takmer identický tvar nachádzame na sídlisku v Thunau am Kamp (Kern 2001, Taf. 7: 10), ďalšie paralely sú doložené v Plaveckom Podhradí – Pohanská (Paulík 1976, tab. LIX: 1, tab. LXXXI: 7). Spôsob prevedenia tela a použitý ornament je u týchto šálok pokladaný za mladší prejav, ktorý pripomína tvary vyskytujúce sa v rámci mladšej fázy stredodunajských popolnicových polí (Paulík 1976, 136). Určitú podobnosť dosahujú i s tvarmi z Pobedimu (Studeníková – Paulík 1983, Tab. LXIV: 5–7), ale v tomto prípade šálok s vodorovným žliabkovaním povrchu tela poukazujú autori na súvislosť s čakanskou kultúrou (Studeníková – Paulík 1983, 108). Nezdobený variant s uchom neprečnievajúcim nad okraj nemožno pre zľú zachovalosť považovať za chronologicky vyhovujúci prostriedok pre precíznejšie datovanie.

Fragmentárne zachovanú tvarovú skupinu predstavujú menšie *šálky s baňatým telom*, v rámci ktorých možno sledovať náznaky určitých tvarových odchýlok prejavujúcimi sa v spôsobe stvárnenia okraja a hrdla. Patria sem bezuché formy s krátkym, mierne von vyhnutým okrajom, ktorých výzdoba pod okrajom pozostávala z viacpočetných zväzkov vodorovných rytých línií v kombinácii so šikmým žliabkovaním (Tab. II: 21) alebo šikmými rytými líniami (Tab. II: 22). Pravdepodobne do tejto všeobecne poňatej skupiny môžeme priradiť i nezdobený okrajový fragment šálky (Tab. II: 20). Zo šálky tohto variantu zrejme pochádza zväzkami vodorovných žliabkov, dvomi vodorovnými radmi drobných vpichov a zvislým žliabkovaním zdobený fragment (Tab. II: 24), pričom nemožno vylúčiť ani možnosť jeho priradenia buď k podobnému typu s kratším hrdlom alebo k šálkam s úplne odlišnou stavbou tela. Formu s baňatým telom by mohol zastupovať aj fragment s poškodeným uchom, z ktorého vodorovne i zvisle vychádzajú rady niekoľkých žliabkovaných či rytých línií (Tab. II: 25). Pomerne blízke paralely k zdobeným šálkam nachádzame na sídlisku v Thunau am Kamp (Kern 2001, Taf. 176: 7, Taf. 30: 8, Taf. 147: 7), kde sa variant šálok s baňatým telom a krátkym, von vyhnutým okrajom datuje na prelom stupňov HA₂/HB₁ a do stupňa HB (Kern 2001, 25) alebo na pohrebisku v Podolí (Říhovský 1982a, Taf. 3: E). Fragmentárny stav zachovania však komplikuje bližšie časové zaradenie do tohto obdobia. K fragmentu s poškodeným uchom by mohla zodpovedať analógia s obdobnou výzdobou radiaca sa medzi tvary s baňatým telom, kratším, prehnutým hrdlom a uchom v Thunau am Kamp (Kern 2001, Taf. 234: 1), ktorých používanie všeobecne spadá do stupňa HB (Kern 2001, 27).

Pologulovité šálky zahŕňajú tenkostenné formy s rôznym stupňom vykľutia stien a vonkajšej úpravy; väčšina má povrch nezdobený alebo hrubo upravený (Tab. II: 26, 27, 29 – 31), výnimočne sa objavilo zdobenie plastickým výčnelkom ako v prípade šálkovitého alebo miskovitého tvaru s úzkou bázou (Tab. II: 28). Pre nezachovanie ucha je ich interpretácia problematickejšia, keďže niektoré tvary svojim stvárnením pripomínajú i misy pologulovitého tvaru. Ťažisko časového rozšírenia pologulovitých mís spadá od prechodného velaticko-podolského horizontu a zahŕňa aj mladšiu fázu stredodunajských popolnicových polí (Klentnice: Říhovský 1965, napr. Taf. IV: 14b, Taf. XVII: 63z; Dušek 1957, tab. VIII: 1); niekoľkými sporadickými dokladmi sú misy pologulovitého tvaru zistené i v staršej fáze (Velatice I: Říhovský 1958b, 93; Říhovský 1966, 469, 485). Vzhľadom na absenciu chronologicky citlivých znakov (postavenie ucha), neposkytujú pologulovité šálky (či misy?) z hľadiska časového a typologického zaradenia dostatočnú výpovednú hodnotu.

Kónické šálky sú v predmetnom materiáli zastúpené len jedným, tenkostenným exemplárom, ktorý sa rovnako ako hore spomenuté tvary zachoval bez ucha (Tab. III: 4). Pre dlhodobé časové aj územné rozšírenie tohto tvaru ich ale nemožno použiť pre precíznejšie datovanie (Studeníková 1978, 31; Říhovský 1966, 468, 484).

Poslednú vyčlenenú skupinu šálok tvoria dva fragmenty bližšie neklasifikovaných tvarov, pričom u jedného z nich je zaznamenaná aj výzdoba na vnútornej strane. Kompozícia pozostáva z niekoľkých radov zrejme sústredných rytých kruhov v kombinácii so zachovanými vodorovnými rytými pásmi na vonkajšej strane (Tab. III: 2). Takto umiestnená výzdoba pripomína spôsob zdobenia vnútornej strany hlavne na profilovaných šálkach v oblasti lužickej kultúry. Nejas-

Tab. II Marianka, okr. Malacky. Keramika kultúry stredodunajských popolnicových polí. 1 - 12, 15 - 19, 23, 26 - 31 = M 1:3; 13, 14, 20 - 22, 24, 25 = M 1:2

ná je príslušnosť výzdoby v podobe zväzkov šikmých rýh a horizontálnej ryhy na vonkajšej strane zlomku z tela šálky (Tab. III: 3). Z chronologického aspektu nemožno fragmenty vzhľadom na stav ich zachovania použiť pre stanovenie ich časového uplatnenia.

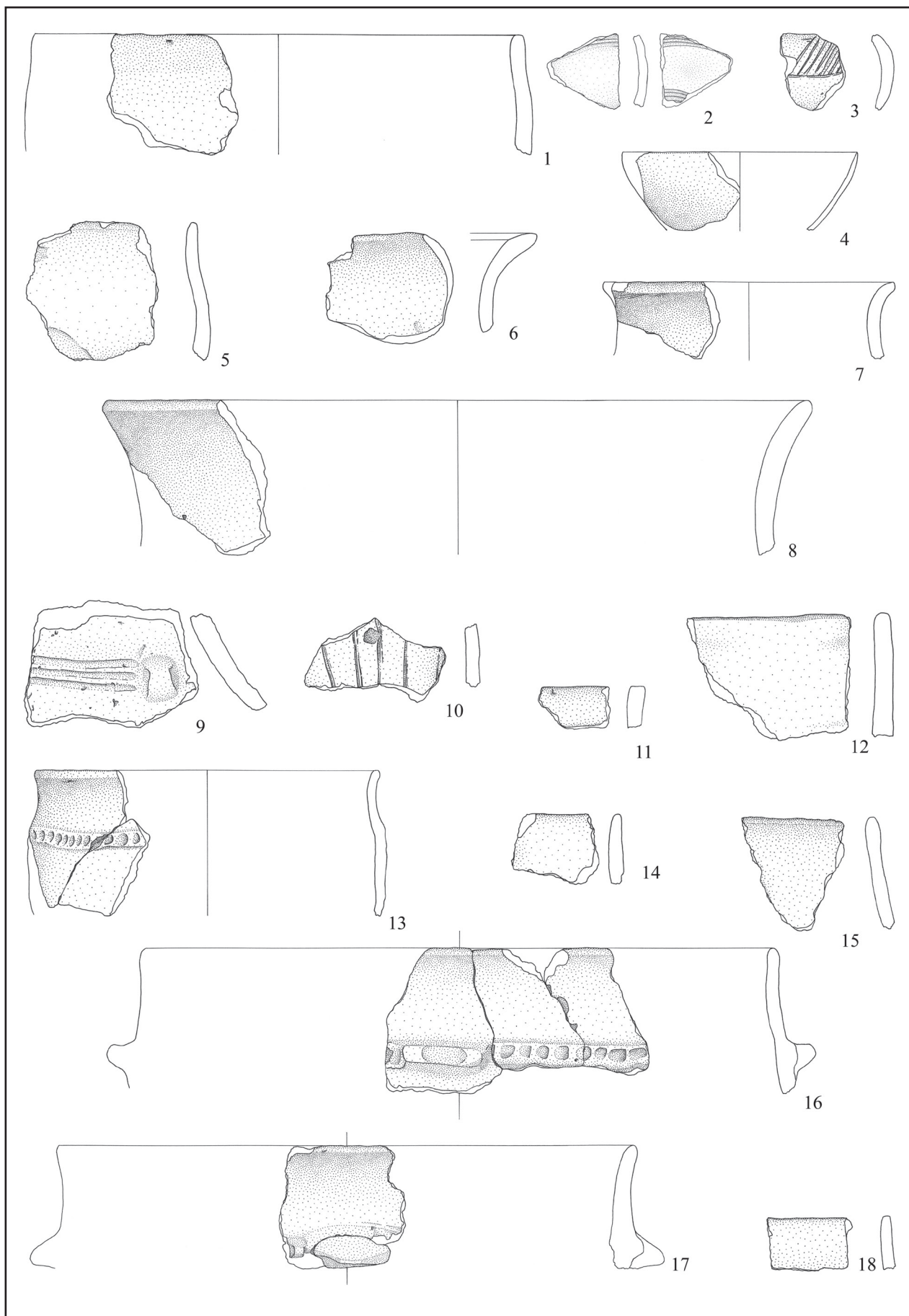
Amfory a amforovité nádoby

S prihliadnutím na možnosti skúmaného materiálu vyznačujúceho sa markantnou neprítomnosťou kovových nálezov predstavujú amfory a amforovité nádoby z hľadiska chronologických súvislostí jeden z dôležitých prameňov pre stanovenie rámcového časového vymedzenia existencie hradiska. Ak zoberieme do úvahy fragmentárnosť zachovania väčšiny tvarov, môžeme v materiáli vyčleniť dva, prípadne štyri základné varianty: amfory a amforovité nádoby s esovito profilovaným hrdlom, formy s kuželovitým hrdlom a iba zlomkovito zachované tvary s valcovitým a kónickým hrdlom.

V prípade *amfor a amforovitých nádob s esovito profilovaným hrdlom* možno všeobecne skonštatovať, že znakom spoločným pre jednotlivé, túto skupinu reprezentujúce zlomky je rovný okraj, pričom v esovitej profilácii pozorujeme iba menšie odchýlky v miere stvárnenia, resp. prehnutia zrejme kratšieho hrdla (Tab. III: 1, 5). S náznakmi esovitej profilácie u amfor tohto typu sa stretávame už v materiáli zo začiatku stupňa HA (Zohor: Studeníková 1978, 30, obr. 10: 4) a vo vyvinutejšej podobe prežívajú až do mladšej fázy stredodunajských popolnicových polí, kde sú charakterizované pretiahnutším kuželovitým, iba mierne zvlneným hrdlom (Říhovský 1958a, 90; Říhovský 1966, 478–479). Typologicky najbližšie analógie nachádzame napr. na sídlisku v Plaveckom Podhradí – Pohanskej (Paulík 1976, 134, tab. LX: 19), Stupave,³ na pohrebisku v Chotíne II, z hrobov 80 a 274 (Paulík 1972, tab. VI: 3, tab. VII: 4) alebo Oblekoviciach, z hrobov 76, 79 a 92 (Říhovský 1968, Taf. XXI: 76c, Taf. XXII: 92b, Taf. XXIII: 79e); nádoby sa navzájom vyznačujú širokou tvarovou variabilitou a odlišnosťami pri úprave povrchu (protiľahlé uchá, výzdoba). Zatiaľ čo niektoré formy s kratším hrdlom datuje prípadný sprievodný inventár do stupňa HA₁ (Oblekovice – hrob 76; pravdepodobne Plavecké Podhradie a Stupava), rovný okraj nepredstavuje žiadnu výnimku ani u amfor či amforovitých nádob s esovito profilovaným, prevažne vyšším hrdlom zo stupňa HA₂ (Chotín II – hrob 80; Oblekovice – hroby 79 a 92). Vzhľadom na skutočnosť, že pre stanovenie datovania je k dispozícii iba zlomkovitý materiál s obmedzeným množstvom chronologicky citlivých znakov, môžeme na základe dostupných kritérií (tvar okraja, porovnanie výšky hrdla) vymedziť ich používanie na obdobie stupňa HA, pravdepodobne už od stupňa HA₁.

V rámci *amfor s kuželovitým hrdlom* môžeme prostredníctvom zachovaných okrajových fragmentov sledovať odlišnosti odrážajúce sa prevažne v miere vyhnutia alebo úprave okraja. Popri tvaroch s jednoduchým, von vyhnutým okrajom (Tab. III: 7, 8) sa stretávame i s aplikovaním hranenia na vnútornej strane okraja (Tab. III: 6). Výskyt iných výzdobných prvkov u týchto tvarov nemožno jednoznačne vylúčiť, keďže sú k dispozícii i zlomky s vodorovnou žliabkovanou výzdobou a neprevrtným drobným uchom umiestnenými na málo výraznom rozhraní hrdla a tela (Tab. III: 9); spomínaná kombinácia ale zodpovedá aj spôsobu zdobenia ďalších z uvedených foriem amfor. Výzdoba v podobe štylizovaného hviezdicovitého ornamentu sa ako frekventovaný výzdobný motív na hradisku v Marianke objavuje nielen na vonkajšej strane rôznych typov misiek, ale je zachytená aj na spodnej časti amfor a amforovitých nádob (Tab. III: 10). Priradenie všetkých fragmentov k tomuto typu amfor nie je jednoznačné, rovnako môžu predstavovať i iný typ nádob (napr. džbány). Napriek tomu, že s ojedinelými formami s kuželovito prehnutým hrdlom sa stretávame už v stupňoch Blučina-Kopčany a Baierdorf-Lednice kultúry stredodunajských popolnicových polí (Blučina: Říhovský 1982b, Taf. 37: 10), majú tieto tvary hrdlo stále ešte odsadené od tela (Salaš 1997, 153). Presadenie sa kuželovitého prehnutia hrdla s prechodom k von vyhnutému okraju u amfor nastáva v priebehu prechodného velaticko-podolského horizontu a plne na počiatku mladšej fázy (Salaš 1997, 153; Říhovský 1966, 479). Porovnaním spoločných znakov registrujeme blízke paralely napr. na pohrebisku v Oblekoviciach, v hroboch 3 a 50 zo stupňa HB₁ (Říhovský 1968, Abb. 9, Taf. II: 3b, Taf. XIV: 50g), v Klentnici z hrobu 32, zaradenom do prelomu stupňov HA₂/HB₁ (Říhovský 1965, Abb. 11, Taf. VIII: 32a), na sídlisku v Pezinku (Vavák 2004, 197, obr. 157: 8), Mikulčiciach (Salaš 1997, Abb. 3: 1) či Thunau am Kamp (Kern 2001, Taf. 75: 20, Taf. 250: 1). Vyššie spomenuté zhrnutie k štylizovanej hviezdicovitej výzdobe, doloženej napr. na amforovitej nádobe zo zásobnicovej jamy na Devíne a datovanej do stupňa HB₂ (Plachá – Paulík 2002, 9, obr. 4), toto chronologické zaradenie nevyklučuje (Kujovský 1994, 273). Ako dokladá datovanie sprievodného inventára s obdobnými formami, môžeme na základe porovnania prevedenia okraja zaradiť zlomky amfor s kuželovitým hrdlom iba rámcovo už od prelomu stupňov HA₂/HB₁ alebo do stupňa HB, ale pre podporu precíznejšieho stanovenia doby ich používania a typologického zaradenia chýba dostatočné množstvo chronologicky signifikantných znakov.

V prípade oboch skupín *amfor s valcovitým a kónickým hrdlom* neumožňuje ich spoľahlivú typologickú identifikáciu predovšetkým fragmentárny charakter nálezov. Výraznejším kvantitatívnym podielom sa vyznačujú zlomky s valcovitým hrdlom (Tab. III: 11, 12, 14), z nich niektoré mali okraj rovno zrezaný (Tab. III: 11). Ich prípadné časové zaradenie je možné pre nedostatok iných prostriedkov stanoviť iba rámcovo, keďže doba ich rozšírenia sa neobmedzuje len na staršiu fázu stredodunajských popolnicových polí (Lochner 1991, 298), ale ich používanie je doložené už v stredodunajskej mohylovej kultúre (Bošovice: Říhovský 1963, obr. 2A: 11) a v stupni BD, kde ich reprezentujú zdobené i nezdobené formy napr. z Abrahámu alebo Zohora (Veliačik 1970, 429, obr. 3: 2; Studeníková 1978, 30, obr. 13: 5). Zlomky však môžu predstavovať aj iný keramický tvar. Klasifikácia foriem s kónickým hrdlom tiež nie je jednoznačná (Tab. III: 15, 18), rovnako môžu patriť i dvojkónickým či iným nádobám.

Tab. III Marianka, okr. Malacky. 1, 4 – 18 Keramika kultúry stredodunajských popolnicových polí;
 2, 3 Keramika lužickej kultúry. 1, 2, 4 – 18 = M 1:3; 3 = M 1:2

Hrnce

Úžitkovú keramiku tvorí širšia typologická škála hrncov, hrncovitých nádob a ich fragmentov, u ktorých na základe tvarovej variability môžeme rozlíšiť najmenej tri hlavné formy. Ide o hrnce s esovitou profiláciou, kónické formy a tvary s kuželovito skloneným hrdlom.

Skupinu *hrncov s esovitou profiláciou* tvoria tvary rôznych veľkostí, ktorých okraj u niektorých variantoch je von vyhnutý (Tab. III: 13, 17, Tab. IV: 1), prípadne bolo vyhnutie okraja len mierne naznačené (Tab. III: 16). Ako frekventovaný výzdobný prvok sa pri úprave povrchu uplatnila plastická výzdoba umiestnená väčšinou pod hrdlom alebo na vydutí – popri častej volbe vodorovných jazykovitých (Tab. III: 17) alebo dvojdielných výčnelkov (Tab. III: 16) došlo aj k aplikácii plastickej presekávanej lišty (Tab. III: 13, 16, 17, Tab. IV: 1), či k ich vzájomným kombináciám. Analogické tvary sa vyskytli napr. vo Veľkom Grobe, priradené staršej fáze stredodunajských popolnicových polí (Paulík – Chropovský 1971, 25, obr. 1: 3), na sídlisku v Thunau am Kamp, zaradené do stupňa HB (Kern 2001, Taf. 175: 2, Taf. 206: 11, 15, Taf. 228: 12), na pohrebisku v Klentnici zo stupňa HA₂/HB₁ (hrob 105: Říhovský 1965, Taf. XXVIII: 105e) alebo Hadersdorfe am Kamp (Scheibenreiter 1954, Taf. 1: 5, Taf. 4: 3, Taf. 17: 8, Taf. 26: 6, Taf. 30: 6); napriek tomu, že v priebehu vývoja možno badať tendencie v nahradení úch plastickými výčnelkami a presekávanými lištami, osobitne tieto prvky nie sú vhodné pre stanovenie jemnejšieho datovania (Říhovský 1966, 471; Kujovský 1994, 275).

Hrnce kónického tvaru zahŕňajú formu s viac alebo menej výrazne klenutými stenami (Tab. IV: 3), ale jej zlomkový stav zachovania neumožňuje zistiť použité výzdobné prvky (výčnelky, prípadne uchá). Pre chýbajúce typologicky aj chronologicky významné tvarové znaky u tohto zlomku nie je možné presnejšie vymedziť dobu časového rozšírenia.

Zlomok hrnca s mierne kuželovito naznačeným hrdlom a okrajom bez výrazného stvárnenia (Tab. IV: 4) pripomína skupinu *hrncov s kuželovito skloneným hrdlom*. Použitie výzdobných prvkov nie je doložené, ale nemožno ich vylúčiť. Podobné paralely zo sídliska v Thunau am Kamp prejavovali variabilitu v miere kuželovitého stvárnenia hrdla a prevedenia okraja. V rámci úpravy povrchu sa u nich na pleciach nádob uplatnila plastická výzdoba, ktorá pozostávala z rôznych foriem vodorovných výčnelkov alebo plastickej presekávanej lišty. Samostatne alebo v kombinácii s uvedenými typmi z Thunau am Kamp vystupuje zdobenie líniou s nechťovými vrypami (Kern 2001, Taf. 19: 14, Taf. 99: 12, Taf. 103: 2, Taf. 134: 10, Taf. 146: 1, Taf. 213: 11, Taf. 221: 8). Ide o podobný prípad ako pri predchádzajúcich hrncovitých tvarov: pre určenie presnejšieho datovania a typologického určenia nie je tento fragment hrnca aj vzhľadom na absenciu typologických znakov vhodným materiálom.

Vázy a vázovité nádoby

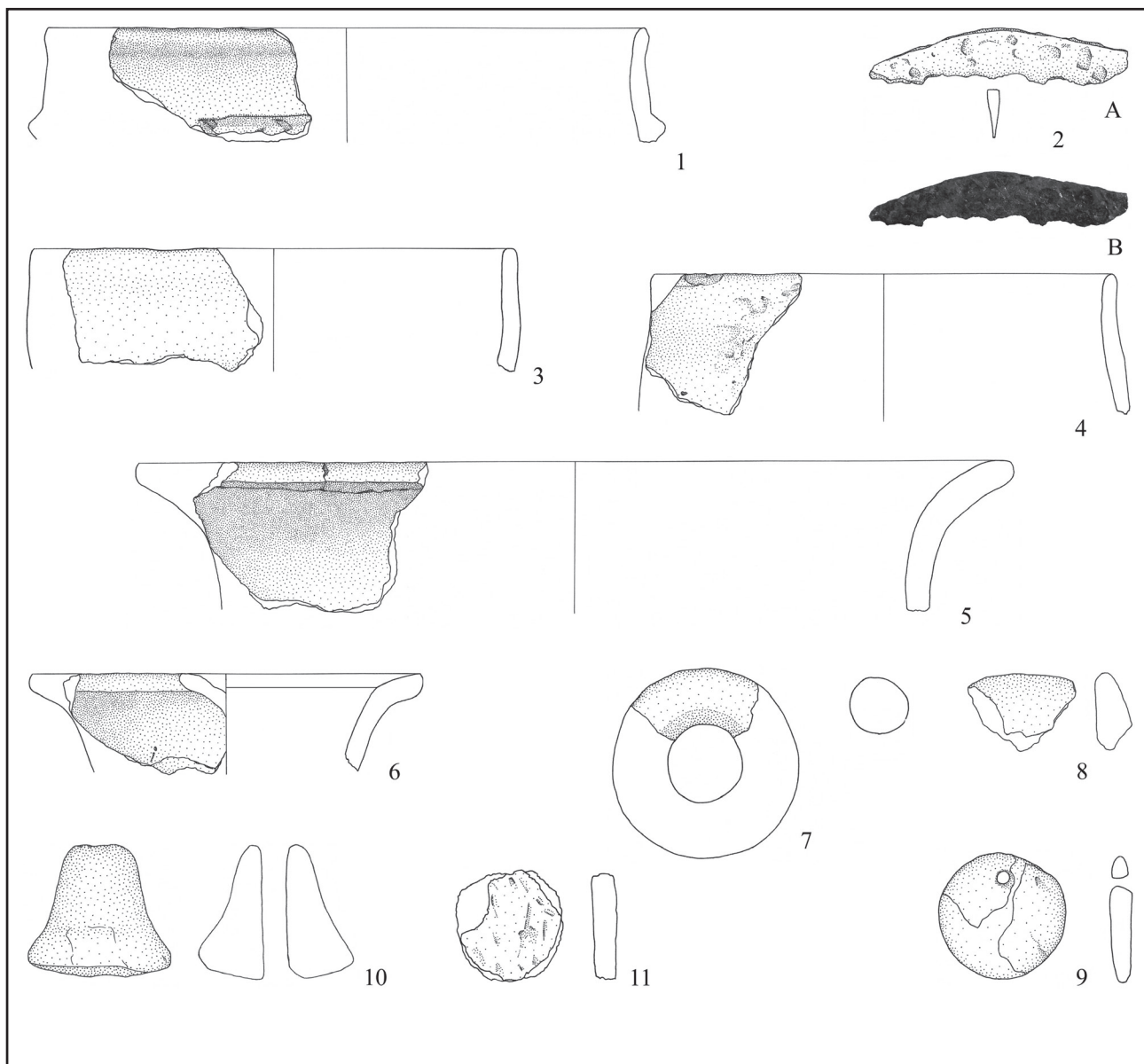
V skúmanom súbore bolo možné v skupine váz a vázovitých nádob spoľahlivo rozpoznať iba dve kvantitatívne málo zastúpené, základné tvarové formy: vázy s lievikovitým hrdlom a tvary s valcovitým hrdlom.

V materiáli sú *vázy s lievikovitým hrdlom* zachytené len jedným exemplárom so široko roztvoreným hrdlom a von vyhnutým okrajom (Tab. IV: 6), vyznačujúcim sa z vnútornej strany ostrejším prechodom či hranením. Analogické tvary sú doložené na sídlisku v Plaveckom Podhradí – Pohanská, ktoré sú spoločne s variantmi zdobenými vodorovným hranením z vnútornej strany okraja zaradené do náplne stupňa BD (Paulík 1976, 133, tab. LVII: 21, tab. LXIV: 11). Prevažne vnútorným hranením okraja opatrené zlomky váz s lievikovito roztvoreným hrdlom pozorujeme na sídlisku v Mikulčiciach, kde však tvoria typologicky bližšie neklasifikovanú skupinu (Salaš 1997, 153, Abb. 5: 6, Abb. 6: 6, 8, Abb. 8: 1). K výraznejšiemu zastúpeniu tohto tvaru dochádza v priebehu stupňa Blučina-Kopčany, pričom v staršej fáze stredodunajských popolnicových polí predstavujú charakteristický tvar (Salaš 1997, 153; Kujovský 1994, 269). Vázy majú na baňatejšom tele ostro nasadené lievikovité hrdlo, ktorého okraj často nesie práve vyššie zmienené hranenie na vnútornej strane. Prípadný neskoršie doložený výskyt, napr. na pohrebisku v Oblekovicach (Říhovský 1968, Taf. II: 4ch, Taf. XI: 43b), je podľa M. Salaša už ale výsledkom pôsobenia vzťahov zo susedného prostredia, kde prebiehal odlišný vývoj týchto nádob (Salaš 1997, 153; Salaš 1987, 63). Fragmentárnosť zachovania sťažuje stanovenie precíznejšieho datovania do obdobia staršej fázy stredodunajských popolnicových polí.

V prípade *váz s valcovitým hrdlom* je ich výskyt rovnako doložený len jedným okrajovým fragmentom so široko roztvoreným okrajom (Tab. IV: 5). Pomerne podobné tvary nachádzame napr. v hrobe vo Velaticiach (Říhovský 1958b, obr. 1: 2), na sídlisku v Mikulčiciach, kde formy boli z vnútornej strany okraja zdobené viacnásobným vodorovným hranením (Salaš 1997, 153, Abb. 12: 7, Abb. 23: 23) alebo Maissau (Lochner 1991, Taf. 73: 1); z hľadiska ich časového rozšírenia zaberajú obdobie včasnej staršej fázy stredodunajských popolnicových po začiatok mladšej fázy, prípadne v prechodnom velaticko-podolskom horizonte, kedy dochádza k miernemu kuželovitému skloneniu hrdla (Kujovský 1994, 270; Salaš 1997, 153; Lochner 1991, 299; Říhovský 1966, 465). Zohľadniac charakter nálezu možno vytyčiť jeho časový výskyt len rámcovo do tohto obdobia.

Drobné objekty

Pomerne častým javom zaznamenaným na sídliskách mladšej doby bronzovej je prítomnosť hlinených kruhov (Tab. IV: 7, 8), ktoré sa vyskytujú v rôznom prevedení (tvar prierezu) a množstve, pohybujúcim sa od ojedinelých nálezov po niekoľko desiatok kusov. V nálezovom fonde z Marianky však nemožno doložiť preferenciu určitej formy, keďže sú zastúpené len dvomi fragmentárne zachovanými exemplármi, jeden s kruhovým prierezom (Tab. IV: 7) a druhý, so stredovým otvorom, má prierez doštičkovitého tvaru (Tab. IV: 8). Spoločne s doštičkovitým kruhom s asymetricky umiestneným

Tab. IV Marianka, okr. Malacky. 1, 3 – 6 Keramika kultúry stredodunajských popolnicových polí;
2 Železný nožík; 7 – 11 Drobné objekty. 1, 3 – 11 = M 1:3; 2 = M 1:2

otvorom (Tab. IV: 9) ich možno s najväčšou pravdepodobnosťou interpretovať ako závažia, pričom v oblasti textilnej výroby môže byť ich funkcia viacúčelová: mohli slúžiť nielen ako závažia na krosnách, ale aj v podobe závaží na ťaženie nití na vertikálnych krosnách (Lochner 1991, 257). Ako rozhodujúci faktor ovplyvňujúci interpretáciu ich využitia vystupuje v takom prípade nielen kvantita, ale tiež nálezová situácia, na základe ktorých môžeme uvažovať buď o existencii tkáčskych krosien alebo im pripísať odlišný význam (Lochner 1991, 257). V značnom počte evidujeme hlinené kruhové závažia napr. na sídlisku v Plaveckom Podhradí – Pohanská, kde sa našli na celej ploche osídlenej v mladšej dobe bronzovej (Paulík 1976, 136 – 137, Tab. LXVII: 1 – 13, Tab. LXVIII: 1 – 11). Niekoľko exemplárov sa objavilo napr. na sídlisku v Etmannsdorfe bei Straning (Lochner 1991, Taf. 43: 2, 4) alebo Maiersch/3 (Lochner 1991, Taf. 61: 8 – 10). Výrazná koncentrácia závaží kruhového a doštičkovitého tvaru (so stredovým aj asymetrickým otvorom) sa zistila na sídlisku v Thunau am Kamp, ktorých pôvodná poloha umožňuje predpokladať prítomnosť tkáčskych krosien na uvedenej lokalite (Schierer 1987, 37, Abb. 4 – 8, 26, 27). Predstavu u rôznorodosti používaných tvarov závaží súčasne dopĺňajú ďalšie nálezy z danej lokality, zahŕňajúce závažia tvaru zrezaného ihlanu ako aj prasleny (dvojkónické, kónické, kuželovité, doštičkovité) (Kern 2001, Taf. 55: 9, Taf. 70: 15, Taf. 157: 5, 6, 8, Taf. 107: 16, Taf. 126: 7, Taf. 137: 13, Taf. 223: 10 a pod.). Jedným z dokladov textilnej produkcie v Marianke je tiež soliterný nález hlineného praslena kuželovitého či zvoncovitého tvaru (Tab. IV: 10), ku ktorému nachádzame paralely napr. na sídlisku v Maiersch/3 (Lochner 1991, Taf. 62: 3) a Thunau am Kamp (Kern 2001, Taf. 55: 9). Z chronologického hľadiska však nepredstavujú závažia aj prasleny materiál vhodný pre stanovenie precíznejšieho datovania alebo kultúrneho okruhu. Navyše sekundárny charakter nálezov (aj praslena) z Marianky, t. j. z vrstvy sondy, nateraz nepodporuje úvahu, že predmetné tvary mohli byť súčasťou tkáčskych krosien.

Nález okrúhleho terčika vyhotoveného zo zlomku črepu (Tab. IV: 11) má rovnako ako obdobné tvary hrany opracované (pozri napr. Thunau am Kamp: Kern 2001, Taf. 12: 5, Taf. 28: 3, Taf. 134: 7, Taf. 141: 12, Taf. 149: 15, Taf. 153: 13 atď.). Na výrobu terčikov boli väčšinou použité zlomky z prevažne hrubostenných nádob a vyskytujú sa v nezdobenom prevedení ako i s výzdobou (Kern 2001, 33). V súvislosti so stanovením ich funkcie sú pomerne často interpretované ako hracie kamene (Kern 2001, 33), ale solitérny a sekundárny charakter neumožňuje zaradiť predmet do inej kategórie ako do skupiny bez bližšie stanovenej funkcie.

Železný nožík

Kovové predmety v spracúvanom súbore pozostávali zo zatiaľ jediného nálezu: železného nožíka s oblúkovito prehnutým chrbtom a pôvodne rovným ostrím (Tab. IV: 2A, B). Miesto odlomenia trňa rukoväte naznačuje, že pôvodne mohol byť trň na čepeľ šikmo nasadený (Paulík 1996, 44). Nález bol objavený v severných častiach hradiska na ploche 3/90 v sekundárnej polohe (v hĺbke 30 cm), pričom prevažujúcu zložku zo súboru pochádzajúceho zo skúmanej sondy tvorí zlomkovitý keramický materiál (okrem keramiky aj kruhovitá a doštičkovitá závažia) sekundárneho charakteru, ktorý možno priradiť kultúre stredodunajských popolnicových polí. Jeho typologickému a chronologickému začleneniu bola venovaná samostatná štúdia (Paulík 1996).

Zhrnutie

Z rozboru chronologického zaradenia keramických tvarov uvedeného pri jednotlivých kategóriách vyplýva, že pri celkovom hodnotení časového postavenia lokality je nevyhnutné v prípade hradiska v Marianke zohľadniť niekoľko aspektov: stav zachovania, nálezové súvislosti, absencia spoľahlivého, chronologicky citlivého materiálu ako aj možnosť polykultúrneho zloženia analyzovaného keramického súboru. Príčiny výraznej zlomkovitosti zachovaného materiálu možno interpretovať rôzne, pričom ich stav môže súvisieť so spôsobom zániku osídlenia či opustenia hradiska⁴ alebo poukazovať aj na prípadné neskoršie zásahy. Zároveň je potrebné zdôrazniť izolovano-fragmentárny charakter materiálu nepochádzajúcom z primárnej polohy (zlomky neumožňovali úplnú či čiastočnú rekonštrukciu jedného tvaru). Tieto skutočnosti komplikujú nielen detailnejšiu klasifikáciu keramického materiálu (pri ktorej sme vychádzali z vyčlenenia tvarovej variability predovšetkým podľa okrajových fragmentov), rovnako však aj jeho výpovednú hodnotu z hľadiska kultúrnych odlišností. Datovanie hradiska možno preto z vyššie uvedených faktorov stanoviť iba rámcovo:

- osídlenie hradiska môžeme bezpečne spojiť so stupňom HA, pravdepodobne už s HA₁ (stupeň Velaticke-Očkov). Otázka počiatkov osídlenia hradiska zostáva nateraz otvorená, keďže prítomnosť starších prejavov (váza s lievikovitým hrdlom) by mohla posunúť začiatok do stupňa BD, prípadne BD/HA₁. Takéto tvrdenie však zatiaľ nepodporuje dostatok spoľahlivo rozpoznateľného staršieho materiálu odzrkadľujúceho mohylové či zmiešané reminiscencie. Výskyt zmierneného tvaru môže taktiež naznačovať aj jeho dožívanie v mladšom období.

- koniec vývoja osídlenia polohy možno stanoviť do obdobia zaberajúceho prechodný velaticko-podolský horizont, prípadne až do stupňa HB. Na tomto mieste je potrebné poznamenať, že v rámci vývoja keramických tvarov na prelome stupňov HA₂/HB₁ a v nasledujúcom stupni HB₁ spočíva rozdiel prevažne v miere zastúpenia, resp. absencii predchádzajúcich starších foriem a ich nahradením mladšími a novými tvarmi (Říhový 1966, 477). Preto úvahu o prípadnej krátkej a menej intenzívnej kontinuite osídlenia v stupni HB nemožno jednoznačne vylúčiť.

Opevnené hradisko v Marianke sa nachádza na území rozšírenia kultúry stredodunajských popolnicových polí, ktorým možno pripísať väčšinu analyzovaného materiálu. Najintenzívnejšiu mieru dosiaholo osídlenie v období staršej (velatickej) fázy a v prechodnom velaticko-podolskom horizonte. Pozoruhodnou sa ukazuje prítomnosť určitých tvarov a výzdobných elementov aplikovaných na niektorých, v tomto prípade tvarovo bližšie nerekonštruovateľných zlomkoch, sťažujúcich ich kultúrnu identifikáciu a interpretáciu. Môžeme len skonštatovať, že by mohli poukazovať na pôsobenie či kontakty so susednými kultúrnymi oblasťami: čakanskou a lužickou kultúrou.

POZNÁMKY

¹ Nálezy sú uložené v SNM – Archeologickom múzeu v Bratislave a sú spracované v druhostupňovej evidencii pod inv. č. AP 57 088 – 555 a 57 801 – 58012. Za umožnenie ich publikovania by som sa chcela poďakovať PhDr. Jozefovi Paulíkovi, CSc., PhDr. Jurajovi Bartíkovi PhD. za jeho usmernenie pri interpretácii časového zaradenia materiálu v súvislosti s nálezovou situáciou a pracovníkom múzea.

² Uplatnená klasifikácia keramického materiálu sa opiera o typologické triedenie vypracované M. Lochner (1991), doplnené o mladšie tvary D. Kern (2001) pre potreby spracovania materiálu na lokalite v Thunau am Kamp. V rámci terminologického spresnenia typologických radov boli použité označenia základných typov keramiky pre oblasť popolnicových polí, ktoré sú vyčlenené v práci R. Kujovského (1994).

³ Nálezy z mladšej doby bronzovej zo Stupavy (amforovitá nádoba s esovito profilovaným hrdlom a fragment šálkovitej alebo džbánkovitej nádoby) sú spracované autorkou a pripravené do tlače.

⁴ S podobnou situáciou týkajúcou sa stavu zachovania keramického materiálu sa stretávame na hradisku stredodunajských popolnicových polí v Plaveckom Podhradí – Pohanská. Ako pravdepodobný dôvod uvádza J. Paulík úmyselne znehodnotenie materiálnej kultúry pred opustením lokality, zároveň ale nevylučuje čiastočný podiel neskoršieho osídlenia (Tomčíková – Paulík 2006, 92).

LITERATÚRA

- BARTÍK, J. 1991: Hradiská z doby bronzovej v Malých Karpatoch. *Vlast. Čas.* 3, 104–108.
- DUŠEK, M. 1957: Halštatská kultúra chotínskej skupiny na Slovensku. *Slov. Arch.* 5, s. 73–173.
- HARMADYOVÁ, K. 2006: Žiarové hroby z mladšej doby bronzovej v Bratislave-Devíne. Bratislava. Zborník Mestského múzea 28, s. 9–26.
- HELLERSCHMID, I. 2006: Die urnenfelder-hallstattzeitliche Wallanlage von Stillfried an der March. Wien.
- KERCHLER, H. 1958: Siedlungsfunde der Urnenfelderkultur aus Gaiselberg, B. H. Gänserndorf, Niederösterreich. *Arch. Austriaca* 24, s. 6–14.
- KERN, D. 2001: Thunau am Kamp – Eine befestigte Höhensiedlung (Grabung 1965–1990). Urnenfelderzeitliche Siedlungsfunde der unteren Holzweise. Wien.
- KUJOVSKÝ, R. 1994: Príspevok k poznaniu vzťahov lužických a stredodunajských popelnicových polí na Slovensku. *Slov. Arch.* 42/2, s. 261–317.
- KÜHTREIBER, K. 1994: Ein urnenfelderzeitliches Gefäßdepot aus Drösing an der March, VB Gänserndorf, Niederösterreich. *Arch. Austriaca* 78, s. 99–113.
- LOCHNER, M. 1991: Studien zur Urnenfelderkultur im Waldviertel – Niederösterreich. Wien.
- LOCHNER, M. 1994: Siedlungsgruben der älteren Urnenfelderzeit aus Oberbergern und Bronzefunde aus Unterbergern, Gem. Bergern im Dunkelsteinerwald, Niederösterreich. *Arch. Austriaca* 78, s. 69–98.
- PAULÍK, J. 1972: Velatická kultúra na Slovensku. *Zprávy Československé Společnosti Arch.* 14, sešit 1–2, s. 1–28.
- PAULÍK, J. 1976: Keltské hradisko Pohanská v Plaveckom Podhradí. Bratislava.
- PAULÍK, J. 1987: Výskum velatického hradiska v Marianke. *AVANS v roku 1986*, Nitra, s. 84.
- PAULÍK, J. 1988: Druhý rok výskumu v Marianke. *AVANS v roku 1987*, Nitra, s. 107.
- PAULÍK, J. 1990: Ďalší rok výskumu v Marianke. *AVANS v roku 1988*, Nitra, s. 134–135.
- PAULÍK, J. 1991: Výskum v Marianke. *AVANS v roku 1989*, Nitra, s. 78–79.
- PAULÍK, J. 1992: Pokračovanie vo výskume v Marianke. *AVANS v roku 1990*, Nitra, s. 86.
- PAULÍK, J. 1996: Železný nožík z Marianky. *Zbor. SNM 90*, Arch. 6, s. 43–56.
- PAULÍK, J. – CHROPOVSKÝ, B. 1971: Spindlersfeldské spony na Slovensku. *Zbor. SNM 65*, Hist 11, s. 25–47.
- PLACHÁ, V. – PAULÍK, J. 2000: Počiatky osídlenia devínskeho hradiska v mladšej dobe bronzovej. *Slov. Arch.* 48/1, s. 37–86.
- PLACHÁ, V. – PAULÍK, J. 2002: Zásobnicová jama z mladšej doby bronzovej na devínskom hradisku. *Zbor. MMB 14*, s. 7–14.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1958a: Etážovitá osudí ve velatické kultuře. *Arch. Rozhledy* 10, s. 79–96, s. 105–106.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1958b: Žárový hrob z Velatic I a jeho postavení ve vývoji velatické kultury. *Pam. Arch.* 49, s. 67–118.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1963: K poznání starší fáze kultury středodunajských popelnicových polí – velatické kultury. *Sborník Československé Společnosti Arch.* 3, Brno, s. 61–115.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1965: Das Urnengräberfeld von Klentnice. *FAP 8*, Praha.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1966: Počátky mladší (podolské) fáze středodunajského okruhu kultury popelnicových polí. *Pam. Arch.* 57, s. 459–534.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1968: Das Urnengräberfeld in Oblekovic. *FAP 12*, Praha.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1982a: Das Urnengräberfeld von Podolí. *FAM XV*, Brno.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1982b: Základy středodunajských popelnicových polí na Moravě. *Studie AÚ Brno, X/1*, Brno.
- SALAŠ, M. 1987: Záchraný archeologický výzkum na sídlšti z doby bronzové v Brně-Slatině. *Čas. Moravského musea* 72, s. 53–73.
- SALAŠ, M. 1997: Bronze- und Urnenfelderzeit. *Studien zum Burgwall von Mikulčice 2*, s. 147–247.
- SCHEIBENREITER, F. 1954: Das hallstattzeitliche Gräberfeld von Hadersdorf am Kamp, N. Ö. Wien.
- SCHIERER, I. 1987: Ein Webstuhlbefund aus Gars-Thunau, Niederösterreich, Rekonstruktion und Funktionsanalyse. *Arch. Austriaca* 71, s. 29–87.
- STUDENÍKOVÁ, E. 1978: Nálezy z doby bronzovej v Zohore, okres Bratislava – vidiek. *Zbor. SNM 72*, His. 18, s. 9–40.
- STUDENÍKOVÁ, E. – PAULÍK, J. 1983: Osada z doby bronzovej v Pobedime. Bratislava.
- TOMČÍKOVÁ, K. – PAULÍK, J. 2006: Archeologický výskum na Pohanskej v Plaveckom Podhradí roku 1990 – 2. časť. *Zbor. SNM 100*, Arch. 16, s. 73–106.
- VAVÁK, J. 2004: Nové nálezy z prieskumu Pezinka a Vinosadov. *AVANS v roku 2003*, Nitra, s. 196–199.
- VELIAČIK, L. 1970: Nové sídliskové nálezy velatickej kultúry z Abrahámu. *Slov. Arch.* 18/2, s. 421–432.
- VELIAČIK, L. – ROMSAUER, P. 1994: Vývoj a vzťah osídlenia lužických a stredodunajských popelnicových polí na západnom Slovensku. I. – Katalóg. Nitra.

DIE HÖHENSIEDLUNG DER MITTELDONAU-LÄNDISCHEN URNENFELDERKULTUR IN MARIANKA – 1. TEIL (EINE TYPOLOGISCH-CHRONOLOGISCHE ANALYSE)

LUCIA HLAVENKOVÁ

Der vorliegende Beitrag knüpft an die die betreffende Lokalität in die Aufmerksamkeit der Fachöffentlichkeit stellenden letzten Bemühungen an, die zum teilweisen Zugang zum Fundmaterial (Paulík 1996) und zu einer vorläufigen Auswertung der jeweiligen Höhensiedlung im Kontext der Auflösung der Befestigung und der Besiedlungsintensität führten (Bartík 1991; Paulík 1987; 1988; 1990; 1991; 1992; Veliáčik – Romsauer 1994, 103–105). Ziel dieses Beitrags ist es, eine auf Grund der typologisch-chronologischen Analyse insbesondere des keramischen Materials (das in den Forschungsjahren 1986–1990 gewonnen wurde) präzise kulturelle und zeitliche Einordnung der Besiedlung zu bestimmen. Gleichzeitig versuchen wir, die Tendenzen festzustellen, die die Anwesenheit oder den Einfluss eines unterschiedlichen Kulturgebietes andeuten.

Das gesamte analysierte Material der Urnenfelderkultur in der betreffenden Lokalität kommt aus der Siedlungsfläche und der Befestigung, einen geringeren Teil repräsentieren Streufunde. Die vorherrschende Fundgruppe stellen vor allem Keramik bzw. keramische Gefäße dar. Trotz einer beträchtlichen Fragmentierung des erhaltenen Keramikfonds kann man im Material folgende keramische Haupttypen unterscheiden: Schalen, Schüsseln (Tassen), Amphoren und amphorenartige Gefäße und Töpfe und Vasen. Der restliche Teil der keramischen Gegenstände umfasst Kleinfunde (z. B. Webgewichte, Spinnwirteln usw.). Durch einige Befunde wird auch das Vorkommen von Steingegenständen belegt. Bronze- (Eisengegenstände) sind durch nur einen Fund (ein eisernes Messer) vertreten.

Bezüglich des quantitativen Vorkommens ist die größte Zahl den Schalen und schalenförmigen Gefäßen zuzuschreiben, wo drei Haupttypen festgestellt wurden: konische und flachkonische Formen mit eingezogenem Rand (Tab. I: 1 – 11, 13, 14, 16, 17), steilkonische Formen mit mehr oder weniger gewölbter Wandung (Tab. I: 12, 15, Tab. II: 1 – 4) und Schalenbruchstücke mit breit aufgeschlagener Mündung (Tab. II: 5 – 8, 10 – 13, 17). Die zuletzt erwähnte Form repräsentiert wahrscheinlich unterschiedliche, aber hinsichtlich des Mangels an typologisch signifikanten Zeichen nicht näher spezifizierbare Varianten. Dieser breit aufgefassten Kategorie sind sowohl ein mit innerem, schräg kanneliertem Rand verziertes Bruchstück (Tab. II: 5) als auch ein Amphoren- oder Schalenfragment mit ausgelichteter Mündung und ausgeprägtem ausladendem Rand, der auf der inneren Seite waagrecht kanneliert wird (Tab. II: 13), zuzuordnen. Diese Verzierungsart wird mit der zur Čaka-Kultur gehörenden Dekorationstechnik verbunden. In der Ausführung von Schüsseln (Tassen) und schüsselförmigen Gefäßen, die zusammen mit den Schalen zu den am meisten vertretenen Keramikformen gehören, können wir anhand der Differenzierung von Formen vier Hauptvarianten unterscheiden: S-profilierter Variante (Tab. II: 9, 14 – 16, 18, 19, 23), Formen mit bauchigem Gefäßkörper (Tab. II: 20 – 22, 24, 25), die halbkugelige (Tab. II: 26 – 31) und konische Variante (Tab. III: 4). Die letzte Gruppe von Schalen bilden zwei Bruchstücke näher nicht klassifizierter Formen (Tab. III: 2, 3), wobei einem davon auch eine Verzierung auf der inneren Seite registriert wird. So platzierte Verzierung erinnert an eine spezifische Verzierungsweise auf der inneren Seite besonders der profilierten Schalen aus dem Bereich der Lausitzer Kultur. Hinsichtlich der chronologischen Entwicklung repräsentieren die Amphoren und amphorenartige Gefäße eine für die Bestimmung der ungefähren zeitlichen Abgrenzung wichtige Quelle. Im betreffenden Fundmaterial kann man zwei bzw. vier Hauptvarianten feststellen: Amphoren und amphorenartige Gefäße mit S-profilierendem Hals (Tab. III: 1, 5), Formen mit Kegelhals (Kegelhalsgefäße) und ausladendem Rand (Tab. III: 6 – 8) und nur fragmentarisch erhaltene Typen mit Zylinderhals (Zylinderhalsgefäße) (die Bruchstücke können auch eine andere Form repräsentieren) (Tab. III: 11, 12, 14) und konischem Hals. Die Klassifizierung der Formen mit konischem Hals ist gleichfalls nicht eindeutig (Tab. III: 15, 18), sie können auch zum Doppelkonus oder zu anderen Gefäßen gehören. Die Gebrauchskeramik bildet eine breite typologische Skala von Töpfen und deren Scherben, bei denen man auf Grund der Formvariabilität mindestens drei Hauptformen unterscheiden kann. Es handelt sich um S-profilierter Töpfe (Tab. III: 13, 16, 17, Tab. IV: 1), konische Formen (Tab. IV: 3) und Typen mit kegelförmig einziehendem Halsteil (Tab. IV: 4). In der untersuchten Sammlung konnte man in der Gruppe von Vasen und vasenförmigen Gefäßen (Vorratsgefäße) mit Sicherheit nur zwei weniger vorkommende Haupttypen identifizieren: Vasen mit trichterförmig ausladendem Hals (Tab. IV: 6) und Formen mit Zylinderhals (Tab. IV: 5).

Eine relativ häufige, in den jungbronzezeitlichen Siedlungen registrierte Erscheinung ist das Vorkommen von Tonkreisen (Tab. IV: 7, 8) in verschiedener Ausführung (Form des Querschnittes) und unterschiedlicher Menge. Zusammen mit dem scheibenförmigen Kreis mit asymmetrischer Lochung (Tab. IV: 9) kann man sie mit größter Wahrscheinlichkeit als Webgewichte interpretieren. Einer der Belege der Textilproduktion in dieser Lokalität ist auch der solitäre Fund einer kegel- oder glockenförmigen Spinnwirtel (Tab. IV: 10). Vom chronologischen Gesichtspunkt aus betrachtet, repräsentieren weder die Gewichte noch die Spinnwirteln ein für die Bestimmung der präzisen Datierung und des Kulturkreises geeignetes Material. Auch bekräftigt der sekundäre Charakter der Funde aus Marianka nicht die Tatsache, dass die gegenständlichen Formen Bestandteile eines Gewichtwebstuhls sein mussten.

Der Fund einer runden, aus einem Scherbenbruchstück ausgefertigten Scheibe (Tab. IV: 11) hat genauso wie bei ähnlichen Formen ausgeschnittene und geglättete Kanten. Diese Funde werden relativ häufig als Spielsteine interpretiert

(Kern 2001, 33), aber der solitäre und sekundäre Charakter ermöglicht es nicht, den Gegenstand einer anderen Kategorie wie der Gruppe ohne näher bestimmte Funktion zuzuordnen.

Bronze (Eisen) im analysierten Material sind durch einen Einzelfund, ein eisernes Messer (Tab. IV: 2A, B), belegt. Seiner typologisch-chronologischen Eingliederung wurde eine selbständige Studie gewidmet (Paulík 1996).

Aus der Analyse der bei einzelnen Kategorien angeführten chronologischen Eingliederung der keramischen Formen geht hervor, dass es bei der gesamten Auswertung der zeitlichen Datierung notwendig ist, im Falle der Höhensiedlung von Marianka einige Aspekte zu berücksichtigen: den Erhaltungszustand, die Fundumstände, die Abwesenheit eines chronologisch zuverlässigen, feinen Materials wie auch die Möglichkeit der polykulturellen Zusammensetzung des analysierten Keramikdepots. Die Ursprünge der ausgeprägten Fragmentierung des erhaltenen Materials sind unterschiedlich zu interpretieren, wobei dessen Zustand mit der Untergangsweise der Siedlung bzw. dem Verlassen der Höhensiedlung zusammenhängen oder auf spätere Eingriffe hindeuten kann. Gleichzeitig ist es notwendig, den isolierten und fragmentarischen Charakter des aus der nicht ursprünglichen Lage stammenden Material zu betonen (die Bruchstücke ermöglichen eine nicht volle oder teilweise Rekonstruktion einer Form). Diese Tatsache erschwert nicht nur eine detaillierte Klassifizierung des keramischen Materials (bei der wir von der Eingliederung der Formvariabilität vor allem anhand der Randscherben ausgingen), sondern auch den Aussagewert bezüglich der kulturellen Unterschiede. Deshalb kann man die zeitliche Datierung der betreffenden Höhensiedlung auf Grund der angeführten, determinierenden Faktoren nur allgemein bestimmen:

- die Besiedlung der betreffenden Höhensiedlung kann man mit Sicherheit in die Stufe HA, wahrscheinlich HA₁, datieren (Stufe Velatice-Očkov). Die Frage nach dem Beginn der Besiedlung bleibt bis jetzt offen, da das Vorkommen älterer Formen (wie z.B. Vasen mit trichterförmig ausladendem Hals) den Beginn in die Stufe BD, bzw. BD/HA₁ verschieben könnte. Die Menge des zuverlässig identifizierbaren älteren Materials, das die Hügelgräber- oder vermischten Reminiszenzen widerspiegeln würde, unterstützt jedoch diese Behauptung nicht. Das Vorkommen der erwähnten Form kann auch deren Überleben im jüngeren Zeitabschnitt bedeuten.

- das Ende der Besiedlung fällt in den Zeitabschnitt des Velatice-Podoler-Übergangshorizonts bzw. bis in die Stufe HB. An dieser Stelle ist es notwendig zu bemerken, dass im Rahmen der Entwicklung der keramischen Formen am Übergang der Stufen HA₂/HB₁ und in der darauffolgenden Stufe HB₁ der Unterschied überwiegend in der Intensität des Vorkommens bzw. der Abwesenheit der vorhergehenden älteren Formen und deren Ersetzung durch jüngere und neuere Variante liegt (Říhový 1966, 477). Deshalb ist die Erwägung über die eventuelle kurze und nicht so intensive Kontinuität der Besiedlung in der Stufe HB nicht eindeutig auszuschließen.

Die Höhensiedlung in Marianka befindet sich auf dem Verbreitungsgebiet der mitteldonauländischen Urnenfelderkultur, der das meiste analysierte Fundmaterial zugeordnet werden kann. Als merkwürdig erscheint das Vorkommen bestimmter Formen und Verzierungselemente von nicht näher rekonstruierbaren Bruchstücken, die ihre kulturelle Identifizierung und Interpretation schwer machen. Man kann nur feststellen, dass sie auf den Einfluss oder die Kontakte mit benachbarten Kulturgebieten der Čaka- und Lausitzerkultur hindeuten könnten.

